

II. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA ELAZIĞ

Yrd. Doç. Dr. Metin KOPAR*

1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı yeni siyasal ve ekonomik düzen, Dünya'yı 1939'ların başında yeni bir savaşa sürüklemişti. XX. yüzyıla damgasını vuran bu savaşların en önemli özeliği, cephelerde süren ordular arasındaki askeri mücadelelerle sınırlı kalmayarak cephe gerisine taşması ve milletlerin topyekûn etkilenmesine yol açmıştır. Bu dönemdeki savaşlar, cephe gerisinde yaşayan sivil halkın gündelik yaşamını doğrudan etkilemiş sosyal hayatta aksamalara neden olmuştu. 20. Yüzyılda ortaya çıkan bu yeni savaş biçimi, savaşın cephelerden şehirlere, insanların toplu olarak yaşadıkları yerleşim birimlerine taşınmasına neden olmuş, bu durum hem ölü sayısının tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar artmasına hem de savaş maliyetlerinin astronomik boyutlara ulaşmasına yol açmıştır.

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na katılmadığı halde, savaşın uluslararası ekonomik koşullarından büyük ölçüde etkilenmiştir. Ekonomideki sarsıntıların en büyük nedeni ise savaş hazırlığı olmuştur. Zira savaş başladıktan sonra Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ciddi anlamda donanım eksiklikleri bulunmakta idi ve bu eksikliklerin giderilmesi için de önemli miktarda bir kaynağa ihtiyaç vardı. Ayrıca seferberlik nedeniyle ordu büyütüldüğünden gıda maddelerine olan talep de artmıştı. Ancak bu talebi karşılayabilecek üretici kesim seferberlik nedeniyle orduya alındığından tüketici durumuna geçmişti. Bu da beraberinde arz-talep dengesinin bozulmasına ve fiyat artışlarına neden olmuştu. Bu durum henüz genç bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin toparlanma yolundaki ekonomisine büyük darbe vurmuş, toplumun bütün kesimlerine sirayet eden iktisadi bir buhran doğurmuştur.

Savaş Yıllarında Elazığ İline Yapılan Kamu Harcamalarının Diğer İllerle Olan Mukayesesi

Osmanlılar Dönemi'nde önemli yerleşim yerlerinden olan Harput, Cumhuriyetin ilanından sonra da eski önemini korumuş ve ilk yıllardan itibaren devletin bütçeden önemli miktarda pay ayırdığı ve yatırım yaptığı şehirlerden birisi olmuştur. 1943-1950 döneminde Elazığ ilinde yapılan kamu harcamaları oranı binde 135.7 olurken bu oranın bölge illeri ortalaması

* Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü/ADIYAMAN

binde 93.1, İller genel ortalaması ise o binde 93.8 olmuştur. Elazığ iline yapılan kamu harcaması bu dönem ülke geneli iller ortalaması ve bölge illeri genel ortalamasından yüksek olmuştur.¹ Ancak dünya genelinde patlak veren buhrandan Elazığ ili de payını almış, gerek nüfus oranlarında gerek bölgede yürütülen idari ve mali hizmetlerde açık bir biçimde yansımıştır.

Nüfus

Türkiye II. Dünya savaşına katılmamış ancak savaşın yarattığı iktisadi olumsuz baskılar, genç nüfusun silâh altında tutulması ve yatırımlardaki azalmalar nüfus üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Şehirdeki nüfus oranlarına baktığımızda 1940 yılında şehrin toplam nüfusu 190.366 iken bu oran 1945 yılında 198.081, 1950 yılında ise 213.330 olmuştur.

Adalet ve Emniyet ve Jandarma

Adalet ve Asayiş alanlarındaki kişi başına düşen kamu harcamalarına baktığımızda 1943-1945 döneminde Elazığ ili genelinde kişi başına düşen harcama Adalet harcamalarında 2.82, jandarma ve güvenlik harcamalarında ise 7.22 olmuştur. Bu oran Türkiye genelinde kişi başına düşen adalet harcaması 3.38, Emniyet ve Jandarma ise 7.31 olmuştur. 1946-1950 yılları arasındaki dönemde bu oran ildeki Adalet harcamalarında 7.15, Emniyet ve Jandarma'da ise 13.33 olmuştur. İller geneline baktığımızda bu oran Adalet Bakanlığında 7.70, Emniyet ve Jandarmada ise 13.86'dır.² Adalet Bakanlıkları'nca yapılan kamu harcamaları da diğer Doğu illerine oranla yüksek olmasına rağmen Adliye teşkilatı merkez ve kazalarda oldukça yetersiz durumdadır. Elazığ'da bulunan hapisane kötü bir durumdadır. Kazalardaki Adliye teşkilatındaki kadrolar münhaldır. Bazı kazalarda adliye yoktur. Kış aylarında kar ile yolların kapanmasından dolayı adliye işlerinde sıkıntılar yaşanmaktadır.

Asayiş alanında Elazığ'da yapılan kamu harcamaları 1943-1950 döneminde Doğu illerine ve iller ortalamasına nazaran düşük bir düzeyde kalmıştır. Şehrin coğrafi konumu itibarıyla Cumhuriyet'in ilanından itibaren Doğudaki asayişsizliğe karşı ilde konuşlandıran askeri birliklerin ve o yıllarda başlatılan Elazığ ve çevresindeki alt yapı çalışmalarının (özellikle ulaştırma sektöründe) önemli katkısı vardır. Elazığ Tunceli, Bingöl, Erzincan

¹ Metin Kopar. Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1927-1950), Ankara 2008, s.54-59

² Metin Kopar, a.g.e., s.54-59

illeri ile birlikte 6 Ocak 1936 tarihinde kurulan Dördüncü Umumi Müfettişlik bölgesine dâhil edilmiştir.³

Eğitim

1943-1945 döneminde kişi başına Elazığ iline yapılan eğitim harcaması binde 4.69 ülke genelinde ise 7.42 düzeyindedir. Savaşın bitişiyle birlikte il'e yapılan eğitim harcamasında yükselme görülmüştür. 1946-1950 yılları arasında Elazığ iline yapılan kamu harcaması kişi başına eğitim harcaması, 21.86 düzeyindedir. Eğitimde bölgeye yapılan kamu harcaması ise 18.46, Ülke genelinde ise bu oran 21.86 oranındadır.⁴ Bölgeye yapılan eğitim harcamaları Elazığ eğitim harcamamaları, ülke geneli ortalaması ile aynı düzeyde gerçekleşmiştir. 1937 yılında Orta Mektep Tarih Muallimi Ömer Kemal Ağar, ilde yapmış olduğu köy gezileri sırasında "Hangi köye gittiysem, yaşlı ve genç kiminle konuştuysem hep bir ağızdan: "Mektep istiyoruz" dediklerini belirtmiştir. İl'de 1930-1940 yılları arasında merkez ve ilçelerde 52 okul eğitim vermektedir. İl ve ilçe merkezlerinde toplam 9 ilkokul var iken, nahiye ve köylerde 37 ilkokul bulunmaktadır.⁵

1941'li yıllarda Elazığ'ın kazalarındaki eğitim durumu şu şekildeydi: Keban kazasında beş sınıflı bir ilkokul bulunmaktadır. Bu okulda toplam 27 kız, 65 erkek çocuk okumaktadır. Nahiye ve köylerindeki 3 okulda 485 öğrenci eğitim görmektedir. Palu ilçesinde bir ilkokul bulunmakta ve bu okulda 12 kız, 146 erkek çocuk eğitim görmektedir. Ağın, Keban kazasının bir nahiyesi durumundadır. Kasabadaki halkın %95'i okuryazardır. Kasaba da beş sınıflı bir okul bulunmaktadır. Kasabadaki ilkokulda 44 kız, 154 erkek öğrenci eğitim görmektedir. Karakoçan ilçesinde bir ilkokul bulunmaktadır. Öğrenci sayısı 2 kız, 88 erkek öğrencidir. Baskil ilçesinde bir ilkokul ve bu okulda toplam 22 kız, 59 erkek öğrenci eğitim almaktadır.⁶

³ " Tunceli, Bingöl, Erzincan ve Elazığ illerini kapsayan Dördüncü Genel Müfettişlik bölgesinin kapsadığı illerin coğrafi ve idari özelliği ve henüz Özel İdare sultasından çıkmış bulunması göz önüne alınarak, bu genel (Umumi) Müfettişliğe, Ordu ile bağlılığı baki kalmak ve rütbesinin yetkisine haiz bulunmak üzere, Korgeneral rütbesinde bir zatın tayini uygun görülmüş ve kanunun ikinci maddesiyle de, bu Genel Müfettiş'in diğer vazife ve salâhiyetleri belirtilmiş ve kanun tasarısı buna göre düzenlenmiştir.", bkz., Cemil Koçak, Umumi Müfettişlikler (1927-1952), İstanbul 2003, s.234.

⁴ Metin Kopar, a.g.e., s.54-59

⁵ Elazığ Eğitim Tarihi, s.91-92.

⁶ 490.0.001.997.852.1, s.214

Sağlık

1943-1950 döneminde, Elazığ ilinde kişi başına yapılan kamu harcaması ülke geneline göre yüksek görünmektedir. İlde yapılan kişi başına düşen sağlık harcaması 1943-1945 yıllarında 8.78 iken bu oran 1946-1950 döneminde 19.81 düzeyine yükselmiştir. Oysa ülke genelinde bu oran 1943-1945 döneminde 2.50, 1946-1950 döneminde ise 6.38 olmuştur. İller genel ortalamalarına baktığımızda sağlık hizmetlerine ayrılan pay iller genel ortalamasından %69 daha fazladır. Elazığ ilinin sağlık sektöründe diğer Doğu illeri içerisinde merkez seçildiği görülmektedir.⁷ Buna rağmen 1940'larda bu vilayetdeki sağlık hizmetleri yeterli değildir. Dünyadaki savaş koşulları Anadolu'da olduğu gibi Elazığ'da da bir takım sağlık sorunlarını beraberinde getirmiştir. Gıdasızlıktan giderek artan kötü beslenme, yaşam düzeyinin gerilemesi, ilaç sıkıntısı, özellikle de kinin temininde yaşanan sıkıntılar sıtma ve çiçek gibi hastalıkların artmasına yol açmıştır. Dispanserlerdeki ilaç miktarı yeterli düzeyde değildir. Sıtma hastalığı oldukça yaygındır. Keban ve Baskil ilçelerinde çiçek hastalığı görülmüştür. Hastalıkların önlenmesi için yeterli miktarda doktor yoktur. Hastalık için aşı uygulaması yapılmış ancak yaz aylarında nakil sorununun olması aşının bozulmasına neden olmuş, bundan dolayı aşıdan gereken verim alınamamıştır.⁸

Sağlık konusunda önemli bir rahatlama Memleket Hastanesinin yapılmış olmasıdır. Hastane yapılmış olmasına rağmen birçok aletin olmayışı önemli bir sıkıntı arz etmektedir. Hastanede aletlerin olmamasından dolayı hastalar Diyarbakır'daki Hastaneye gitmek zorunda kalmışlardır.⁹ Devlet tarafından yapılmış gerçekleştirilmiş önemli sağlık kuruluşları hizmet vermektedir. 1926 yılında açılan Doğu Bölgesi Akıl ve Ruh Hastanesi, 1940 yılında Cüzam Hastanesi, 1941 yılında açılan doğum evi, 1944 yılında açılan Elazığ Hastanesi yoğun bir şekilde hizmet vermiştir.¹⁰ İldeki önemli sorunlardan biriside içme suyu sorunudur. Şehrin içme suyu sorunun çözülebilmesi için 400.000 liraya ihtiyaç vardır.¹¹

Tarım

1943-1945 yılları arasındaki dönemde Elazığ'a yapılan kamu harcaması 0.78 iken, bu oran 1946-1950 yılları arasındaki dönemde 2.92 olmuştur. Bu

⁷ Metin Kopar, a.g.e., s.54-59

⁸ 490.0.001.1576.481.1, s.7-8.

⁹ 490.0.001.1576.481.1, s.9.

¹⁰ TBMM. Zabıt Ceridesi, C.8, s. 249.

¹¹ 490.0.001.645.137.1, s.38

oran ülke genelindeki kişi başına düşen tarım harcamasıyla kıyasladığımızda oldukça düşüktür. Çünkü bu harcama oranları 1943-1945 yıllarında 3.01, 1946-1950 dönemlerinde ise 4.85 olmuştur.¹²

Elazığ'da verimli tarım sahaları bulunmasına rağmen bu dönemde devletten istenilen desteği alamamıştır. Görüldüğü üzere bu dönemde Elazığ'da Tarım Bakanlığı eliyle yapılan kamu harcamaları toplamı, aynı bakanlığın iller genelinde yaptığı harcamalar toplamının %53 daha düşük düzeyde gerçekleşmiştir.

Vilayetin en önemli işlerinden birisi de sulama sorunudur. Elazığ, Fırat nehri ile çevrili olması ve Hazar gölünün de bulunmasına rağmen bu dönemde mevcut imkanlardan yeterli düzeyde istifade edilmemektedir.¹³

Savaş yıllarının ortaya çıkardığı sorunların başında, üretimin düşmesi karşısında tüketimin yükselmesi ve bunun sonucu ortaya çıkan fiyat artışları ve hayat pahalılığı olmuştur. Zeytinyağı, pirinç, yağ, sebze, kahve gibi yiyecek maddeleri ile manifatura, gazyacı, benzin, sabun v.s gibi maddelerin eksikliği göze çarpmaktadır. Birçok kazada inhisar bayiliği olmadığından halk inhisar maddelerini bulmakta zorluk çekmektedir. Bu da fiyatların artmasına neden olmuştur. Mesele kışın küçük bir rakı şişesinin fiyatı 16 liraya yükselmiştir.

Savaş rüzgârlarının estiği bir ortamdan yararlanmak isteyen fırsatçılar çıkmıştır. Karaborsada gaz ve benzin satılmaktadır.¹⁴Hükümet, karaborsacılık sorununu kökünden halletmek üzere merkezleri İstanbul, İzmir, Adana ve Samsun olan Men'i İhtikâr Mahkemeleri'nin kurulması ve bu mahkemelerin üyelerinin meclis tarafından seçilerek karaborsacılık suçu işlediği tespit edilen kişiler idama kadar çeşitli cezalara çarptırarak karaborsacılığın önü alınmak istenmiştir.¹⁵Fiyat artışları ve hayat pahalılığı karşısında hükümetin en önemli tedbiri 26 Ocak 1940 tarihli ve 3780 sayılı Milli Korunma Kanunun çıkarılması olmuştur.¹⁶Elazığ'ın Maden kazasındaki bakır şirketinin kazaya çok büyük faydaları olmuştur. Ancak şirket mensuplarının geçim seviyesi devlet memuru ve yerli halka nazaran çok farklı olduğundan bu sonuçlar aleyhlerine olmuştur. Halk hayat

¹² Metin Kopar, a.g.e., s.54-59

¹³ 490.0.001.645.137.1, s.61-62.

¹⁴ 490.0.001.1576.481.1, s.4

¹⁵ BCA, 30.10, / 4.22.27

¹⁶ Şükrü Baban, İktisat Kanunun Bir Tahlili", İktisadi Yürüyüş, S.4, 1 Şubat 1940, s.3.

pahalılığının önlenmesi için devletten bir takım tedbirler almasını istenmiştir.¹⁷

Elazığ meyve ve sebze yetiştiriciliğinde oldukça iyi bir durumda olan illerden birisidir. 1941 yılında vilayette meyveciliğin gelişmesine önem verilmiş bu konuda Malatya'daki Kaysı istasyonundan fide temin yoluna gidilmiş ve ayrıca merkezden bu iş için 3000 Lira gönderilmiştir.¹⁸ Üzüm bağları oldukça meşhurdur. Elazığ'da bağcılığın yaygın olması ve üzümün kaliteli şarap üretimine elverişli olması nedeniyle 1944 yılında 50.000 lt./yıl kapasiteli Şarap Fabrikası kurulmuştur.¹⁹

İl'de toplanılan Toprak Mahsulleri vergisi oldukça düşmüştür. Mahalli memurlar tanıdığı halka birtakım kolaylıklar sağlamıştır. Suç işleyen memurların pek azı mahkemeye verilmiştir. Bundan dolayı vergi miktarında düşüş görülmüştür. Devlet tarafından çiftçiyi desteklemek amacı ile verilen tohumlukların düzenli dağıtılmadığı, bundan dolayı bazı kişilerin bu dönemde haksız kazanç sağladıkları ve bu durumun en fazla yaşandığı ilçe'nin ise Karakoçan olduğu belirtilmektedir.²⁰

Bu dönemde Elazığ'ın Baskil, Maden, Palu, Sivrice kazalarında kıymı tahrifatı fazla olmuştur. Haşere ile yapılan mücadele netice vermemiş, köylü kıymı korkusundan buğday yerine darı ekmeye başlamıştır. 1941 yılında Maden kazasında 2.109 hektarlık böcekli saha yakılmış, 529.700 kilo Kıymı itlaf edilmiştir. Devlet tarafından 35 ton tohumluk buğday verilmiştir.²¹ Bu dönemde Elazığ'da şeker pancarının yetiştirilmesi için toprağın elverişli olduğu, bu konuda gereken tetkiklerin yapılması istenmiştir. Mevcut arazilerin büyük bir kısmı ağaların elindedir. Halkın önemli bir kısmı yarıcı vaziyettedir. Köylünün %70 marabacı durumundadır. Ağa, marabasız çalışmadığından arazisini yeteri kadar istifadeli bir hale getirememiştir. Maraba ise toprağı olmadığından işini benimsememiş, toprağın ıslahına ve arazinin ağaçlandırılmasına ve saire ehemmiyet vermemiştir. Bu da topraktan alınacak verimi düşürmüştür. Bir an önce burada çiftçinin topraklandırılması yani toprak reformunun uygulanması gerekmektedir. 1948 yılında Hayvan Araştırma Enstitüsü açılmıştır.

Elazığ'da yapılan ticaret oldukça sıkıntılı bir süreç yaşamaktadır. Savaşın önce bir buçuk milyon olan pamuk üretimi 1940'larda 350 bin

¹⁷ 490.0.001.1576.481.1, s.10-11.

¹⁸ 490.0.001.645.137.1, s.8

¹⁹ Ersal Yavi, **Cumhuriyet Döneminde Doğu Anadolu**, Ankara, 1994, s.119.

²⁰ 490.0.001.1576.481.1, s.4

²¹ 490.0.001.997.852.1, s.13.

kiloya düşmüştür. Badem ve ipek kozasında da düşüşler olmuştur. İthalatta da sıkıntılar mevcuttur. Diyarbakır'da yerli mallar pazarı açılmış, Elazığ'da bulunan esnaf bu pazarlardan mal almaya gittiğinde bir takım usulsüzlüklerle karşı karşıya kalmıştır. Bunu sonucu olarak alınan malın fiyatı artmış, tüketici bundan zarar görmüştür. Bu durum tüccar tarafından şikâyet edilmiş ve çözüm için bu işin Sümerbank tarafından yapılması istenmiştir. Yeni muamele vergisinin tatbikatında: ancak bazı kereste hanelerinin vergisi anormal bir şekilde artmıştır.²²

Diyanet

Diyanet hizmetleri için yapılan harcama tutarı Doğu illeri ortalamasından yüksek olmasına rağmen iller genel ortalamasının altında kalmıştır. Kişi başına yapılan kamu harcaması bakımından da Elazığ il ortalaması genel ortalamanın üstündedir. 1943-1950 döneminde ilde gerçekleşen kişi başına kamu harcaması ortalaması doğu illeri ortalamasının % 25.9 ve iller genel ortalamasının % 19 üzerinde olmuştur.

Bayındırlık

1943-1950 döneminde Elazığ ilinde kişi başına yapılan Bayındırlık harcaması ülke geneline göre oldukça yüksektir. 1943-1945 döneminde kişi başına düşen Bayındırlık harcaması 8.48'dir. Bu oran bölge Türkiye genelinde 4.71'dir. 1946-1950 yılları arasında yükselmiş, Elazığ'da kişi başına düşen bayındırlık harcaması 37.15, Türkiye genel ortalaması ise 9.32 olmuştur.²³ Bayındırlık harcamaları iller genel ortalamasından oldukça yüksektir.

Elazığ demir yolu ulaşımına 1934 yılında kavuşmuştur. Elazığ-Van hattının 118+500 ile 121+285. kilometrelerinde kurulacak olan iki demir köprüünün pazarlık ile alınması hakkındaki Bayındırlık Bakanlığı'nın 15.06.1945 tarihince 4489 sayılı yazısıyla²⁴Maliye Bakanlığı'nın 24.07.1945 tarihli ve 112189 / 2 / 815 sayılı mütalaası bakanlar kurulunca 09.08.1945 tarihinde incelenerek kabul edilmiştir.²⁵Bu karar doğrultusunda iki demir köprü satın alınmıştır. Elazığ demir yolu hattının gerçekleştirilebilmesi için 1941 yılı bütçesinde 16. milyon lira ayrılmış ihalesi yapılarak çalışmalara

²² 490.01.997.852.1, s.222.223.264.265.

²³ Metin Kopar, a.g.e., s.54-59

²⁴ **Nafia Dergisi**, S. 2, Temmuz 1934, s. 83.

²⁵ **BCA BKKK**, [Katalog Numarası: 030. 18./108. 49. 8.]

başlanılmıştır.²⁶Ayrılan para bu hattın bitmesine yetmemiş 1945 yılı sonuna kadar 36.313.963 lira harcanmıştır.²⁷İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle yavaş yavaş normal düzene dönmüş ve gerekli malzemenin sağlanmasıyla inşaatı tamamlanan 70 kilometrelik Elazığ-Palu bölümü 1 Temmuz 1946'da işletmeye açılmıştır. 1944'de verilen ek ödeneğin yetmemesi üzerine 11 Haziran 1947 tarih ve 5075 numaralı kanun ile 40 milyon liralık ek ödenek 120 milyon lira arttırılarak 160 milyon liraya çıkarılmıştır.²⁸129 kilometrelik Elazığ-Genç arası 16 Aralık 1947 yılında işletmeye açılmıştır. 14.01.1946 tarihinde Elazığ-Van hattının yapıma çalışmalarına başlanılmış, bu hattın 41-94. kilometreleri arasındaki ray döşeme işinin yapılabilmesi için 417.756.33 liralık bir harcama ayrılmıştır.²⁹1946 yılında Elazığ-Van demir yolu hattı için toplam 597 milyon lira sarf edilmiştir.³⁰1948 yılında da Elazığ-Tatvan demir yolu hattı için 75 milyon liralık bir harcama yapılmıştır. 1948 yılında ulaşımda gereken yatırımları gerçekleştirmek için ülke genelinde bölge Müdürlükleri oluşturulmuş, bu müdürlüklerden birisi olan 8. Bölge Müdürlüğü ve Umum Müfettişlik Merkezi Elazığ'da faaliyet göstermeye başlamıştır.

Elazığ'ın çevre illere demir yolu hatlarıyla bağlanması bu şehrin önemini daha da arttırmıştır. Elazığ ilinin ön plana çıkmasında tarım kapasitesi, coğrafi durumu ve maden rezervlerinin etkisi büyük olmuştur.³¹ Haydarpaşa-Ankara-Diyarbakır tren seferi haftada iki defa yapıldığından trenler çok kalabalıktır. Trenlerde mevcut kapasitesinin üzerinde yolcu alınmaktadır. Elazığ'a gelen tren gece yarısı Yolçatı istasyonuna ulaşmakta ve burada aktarma olduğu için yolcular çok büyük sıkıntı çekmektedir. İstasyonda elektrik ışığı bulanmamaktadır.³²

Elazığ, madenlerin limanlara taşınması açısından önemli bir vilayettir. Nitekim Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1918'de İtibar-ı Millî Bankası, Ergani Bakır Madeni Anonim Şirketi'nin bir milyonunu Türkiye hükümeti, iki milyonunu İngiliz, Fransız, Alman ve Avusturya bankalarınca sermaye

²⁶ Hüseyin Kalgay, "Elazığ-Van-İran Hudut Hattında İnşaat Faaliyetlerinden", **Demir Yolları Dergisi**, C.17, S. 197-200, Temmuz -ı Teşrin, 1941, s. 715-716.

²⁷ Yakup Kalgay, "Elazığ -Van -İran Hattı", **Demir Yolları Dergisi**, C.21, S. 248-250, Ekim-Aralık 1945, s. 25.

²⁸ İsmail Yıldırım, **Cumhuriyet Döneminde Demir Yolları (1923-1950)**, Ankara, 2001, s. 109-110.

²⁹ **BCA BKKK**, [Katalog Numarası: 030. 18./109.80.10.]

³⁰ **TBMM. Zabıt Ceridesi**, C. 17, 1945, s. 215.

³¹ Rahmi Doğanay, "1930-1945 Dönemi Doğu Anadolu'da Uygulanan Sanayi Politikaları", **F.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi**, C.10, S.12, Elazığ, 2000, s. 224.

³² 490.0.001.645.137.1, s.61-62.

koyularak işletmeye başlamıştır. 1927 yılına gelindiğinde İtibar-ı Millî Bankası'nın Etibank'a devri ile Ergani Bakır havzasının işletme hakkı tamamen Türk sermayesinin eline geçmiştir. 1936 yılında Maden ilçesine bağlı Guleman köyü yakınındaki bölgede bulunan krom cevherlerinin işletilmesi ve krom cevheri olarak yurt dışına satılması amacıyla Şark Kromları T.A.Ş. kurularak faaliyetlerine başlamıştır. 1939 yılında ise Mahdud Mesuliyetli Şark Kromları İşletmesi müessesesi adı altında Etibank Genel Müdürlüğüne bağlanmıştır. 1944 yılı kayıtlarına göre bu işletmede 3712 işçi ve 211 memur olmak üzere 3923 kişinin çalıştığı görülmektedir. Bu o günün Türkiye şartlarında hiç de azımsanmayacak bir rakamdır.³³

Kara yolu ve demir yollarının yanında hava yollarının yapımına da önem verilmiş, bu yönde istimlak yapılmasıyla ilgili bakanlar kurulu kararı alınmıştır.³⁴ Alınan karar doğrultusunda çalışmalara başlanmıştır. Toplam 2596.417 metre karelik alan üzerinde kurulmuş olup 1916 metre karelik terminal binası 1720x32 metre ebadında asfalt kaplamalı bir pist 200x42 metrelik apron, 120x18 taksirut kafeterya, otopark ve VIP-CIP salonları olan Elazığ hava alanı 1940 yılında hizmete açılmıştır.³⁵ 1942 yılında Elazığ'da 333 kilosiklik (900 metre) dalga uzunluğu kullanılmak üzere bir hava seyrüsefer istasyonunun kurulması icra vekilleri heyetince kabul edilmiş, bu karar doğrultusunda bu istasyonun çalışmalarına başlanılmıştır.³⁶

1932 yılında Elazığ'da Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanan firma sayısı üçtür. Bunlardan biri un, diğer ikisi ipekçilik alanında faaliyet göstermektedir. Bu üç işyerinde yaklaşık 30 işçi çalışmaktadır. 1941'de kanundan yararlanan firma sayısı beşe çıkmıştır.³⁷ 1941 yılında Elazığ'da da "Elazığ İplik ve Küçük Sanat Kooperatifi"nin kurulması bakanlar kurulu kararıyla kurulmuş, çeşitli semtlerde kurulan iki yüze yakın tezgâhta günde ortalama olarak 6000 metre bez ve diril dokunmuş olup kooperatif tarafından satılmıştır.³⁸ Kurulan bu kooperatif uzun bir süre faaliyet göstermiş ancak 20.12.1948 yılında iflas etmiştir.³⁹ Bakanlar Kurulu'nun 606 sayılı kararı ile

³³ BCA BKKK, [Katalog Numarası: 030. 18./91.64.12.], Elazığ I. Ekonomik Kurultayı, 1-2 Haziran 2001, s. 217-218.

³⁴ BCA BKKK, [Katalog Numarası: 030. 18./5.45.17.]

³⁵ BCA BKKK, [Katalog Numarası: 030. 18./99.83.1.]

³⁶ BCA BKKK, [Katalog Numarası: 030. 18./18.199.64.]

³⁷ H.Hilmi Karaboran, "Elazığ'da Endüstrileşme Faaliyetleri", **Fırat Havzasının Sosyal Kültürel ve Ekonomik Kalkınması Sempozyumu 7-9 Nisan 1988**, Elazığ, s.258.

³⁸ BCA BKKK, [Katalog Numarası: 030. 18./97.118.5.], Bekir Ali Demirelli, **Elazığ'da Sanayi**, Elazığ, 1998, s. 63.

³⁹ Elazığ TSO 1972 Yılı Faaliyet ve Bölge Raporu, s. 12.

vilayet dâhilindeki pamuklara el konulmuş ve bunların satın alınmasına Sümerbank görevlendirilmiştir.

Bu dönemde dokuma ve giyim sanayi ile el sanatları sanayi malları üretimi ile göze çarpmaktadır. Elazığ eskiden ipekli kumaşlarıyla şöhret kazanmıştır. Ancak bu sanat tamamen durmuştur. İpekböcekliği ve dokumacılığın yeniden ayağa kaldırılması gerekmektedir. Ağın ilçesinde pamuklu ve yünlü dokumacılık faaliyettedir. Nahiye merkezinde 40 kadar otomatik tezgâh, bütün nahiyede bine yakın el tezgâhı bulunmaktadır. Üretim yapan bu tezgâhlardaki en önemli sıkıntı 16 ve 20 numara ipliğin yeteri derecede bulunmayışıdır. Bu dönemde Devlet tarafından 100 tezgâh gönderilmiştir. Gönderilen taraklar demirden yapılmıştır. Bu taraklar pamuk dokumalar için seyrek olduğundan tarağa ihtiyaç duyulmuştur⁴⁰ Şehrin ilk imar planı 1933 yılında çıkarılan 2290 sayılı belediye kanunu çerçevesinde 1944 yılında yapılmıştır⁴¹

SONUÇ

İnsanlığın tarih boyunca gördüğü en büyük ve en yıkıcı savaş olan II. Dünya Savaşı; askerî boyutları yanında siyasî boyutlarıyla da, milletlerarası ilişkiler ve dünya güç dengelerindeki gelişmelerini derinden etkileyen bir savaş olmuştur. Türkiye bu savaşa katılmamış ancak bu savaşın yıkıcı etkilerini en derinden hissetmiştir. 1923 kurulan bu devlet tam anlamıyla ülkede kalkınma hamlesini gerçekleştirilmeden yeni bir savaşın olumsuz sonuçları ile karşı karşıya kalmıştır. Bu koşullarlardan etkilenen şehirlerden birisi de Elazığ olmuştur.

⁴⁰ 490.0.001.997.852.1, s.138-139.

⁴¹ e- journal of world Sciences Acedemy 2010, Volume:5, Number:3, Article Number: 4A0032